

ПРОБЛЕМИ ВИХОДУ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ З КРИЗИ

У статті проаналізовано основні макроекономічні показники розвитку країн ЄС у період виходу з кризи. Визначено основні проблеми та диспропорції в окремих країнах ЄС, що стримують відновлення їх економік. Надано рекомендації та зроблено висновки щодо перспектив економічного розвитку країн ЄС.

The article analyzes the main macroeconomic indicators of the EU countries in the post-crises period. The main problems and imbalances in individual EU countries that hamper recovery of their economies are distinguished. Recommendations concerning the perspectives of economic development for the EU countries are given and conclusions are given.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Потрясіння економік країн Європейського Союзу (ЄС), що почалися у 2007 році внаслідок першої фінансово-економічної кризи, що отримала назву глобальної, призвели до суттєвих, та в дечому неочікуваних економічних змін в спільному європейському просторі. Незважаючи на те, що високо розвинуті країни ЄС використовували величезні фінансові ресурси і активно впроваджували антикризові програми, їм не вдалося пригальмувати перші хвилі кризи, що зачепили фінансовий сектор. Поступово наступні хвилі кризи поширилися на реальний сектор світової економіки, захопивши практично усі країни ЄС.

Сьогодні для більшості країн ЄС фінансова криза позаду, однак її вплив на економіку постійно аналізується спеціалістами, і більшість аналітиків стверджують, що остаточні фінансові висновки робити ще рано.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Серед вітчизняних науковців, що досліджували питання впливу фінансової кризи на розвиток закордонних економік слід відзначити праці О. Барановського [1, с.11], І. Дорошенко [2, с.11], О. Й. Пасхавер, Л. Т. Верховодова, О. М. Кошик, К. М. Агеева, Д. П. Згортюк [3, с.78].

Дослідження російських вчених з питань розвитку економік ЄС в посткризовий період знайшли відображення у працях: В.Н. Зуева [4,], М. В. Клінова [5], Е. А. Сидорова [6], О. Буторіної [7, с.14].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Більшість вищезгаданих досліджень присвячено аналізу стратегій, програм та заходів щодо виходу Європейського Союзу з кризи, а питання чинників, що стримують сучасний економічний розвиток країн ЄС висвітлені не належним чином.

Постановка завдання. Метою даної статті є здійснення аналізу основних економічних показників розвитку країн ЄС та виявлення проблем і диспропорцій серед окремих країн Союзу, що стримують вихід ЄС з кризи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розпочавшись у США, криза досить швидко поширилась на Європу через численні канали. У деяких країнах банки володіли значною кількістю девальвованих активів США (Бельгія, Німеччина, Швейцарія); інші мали власні «підприємства-бульбашки» на ринку нерухомості (Ірландія, Іспанія, Великобританія); тоді як у третіх (Австрія, Греція, Фінляндія та Швеція) були банки-резиденти, які мали великі дочірні компанії у регіонах, що найбільше постраждали від кризи. У країнах Центральної та Східної Європи банки та компанії залежали від глобальних ринків капіталу, які збідніли. ЄС постраждав також від зменшення експорту, зниження цін на сировинні товари та зменшення обсягів туризму [8, с. 32].

Період 2008 – 2009 років став для економік країн ЄС найважчим випробуванням. Дані, наведені у табл. 1, свідчать, що у 2009 році економіка країн Євросоюзу практично

сягнула свого дна. Зокрема, за даними Eurostat [9] у 2009 році ріст ВВП для країн ЄС сягнув свого найнижчого від'ємного рівня (-4,2%), при чому падіння ВВП відбулось практично у всіх країнах Союзу, окрім Польщі, де був зафіксований незначний ріст (1,3%). Прибалтійські країни зазнали найбільшого скорочення росту ВВП (від -14% до -18%), далі йдуть Угорщина, Румунія, Ірландія, Швеція та Фінляндія (від -6% до -8%).

Таблиця 1

Макроекономічні показники 27 країн-членів Європейського Союзу станом на 2009 рік [10]

Країна ЄС	Частка ВВП в економіці ЄС, %	ВВП, % до попереднього року	Рівень безробіття, %	Рівень інфляції, %	Рівень дефіциту бюджету, % до ВВП	Рівень державного боргу, % до ВВП	Довгострокова процентна ставка, %	ВВП на душу населення, євро	Витрати уряду, % до ВВП
Бельгія	2,9	-2,8	7,9	0,0	-5,9	96,2	3,9	31 400	54,1
Болгарія	0,3	-5,5	6,8	2,5	-4,7	14,6	7,2	4 600	40,7
Чеська Республіка	1,2	-4,1	6,7	0,6	-5,9	35,3	4,8	13 100	45,9
Данія	1,9	-5,2	6,0	1,1	-2,7	41,8	3,5	40 300	58,4
Німеччина	20,3	-4,7	7,5	0,2	-3,0	73,5	3,2	29 300	47,5
Естонія	0,1	-13,9	13,8	0,2	-1,7	7,2	---	10 300	45,2
Ірландія	1,4	-7,6	11,9	-1,7	-14,3	65,6	5,2	35 700	48,2
Греція	2,0	-2,0	9,5	1,3	-15,4	127,1	5,1	20 800	52,9
Іспанія	8,9	-3,7	18,0	-0,2	-11,1	53,3	3,9	22 900	45,8
Франція	16,2	-2,6	9,5	0,1	-7,5	78,3	3,6	29 600	56,2
Італія	12,9	-5,2	7,8	0,8	-5,4	116,1	4,3	25 200	51,8
Кіпр	0,1	-1,7	5,3	0,2	-6,0	58,0	4,6	21 200	45,8
Латвія	0,2	-18,0	17,1	3,3	-9,7	36,7	12,3	8 200	44,2
Литва	0,2	-14,7	13,7	4,2	-9,5	29,5	14,0	7 900	44,0
Люксембург	0,3	-3,7	5,1	0,0	-0,9	14,6	4,2	76 600	42,2
Угорщина	0,8	-6,7	10,0	4,0	-4,5	78,4	9,1	9 300	50,5
Мальта	0,0	-3,4	7,0	1,8	-3,7	67,6	4,5	14 200	43,2
Нідерланди	4,9	-3,9	3,7	1,0	-5,5	60,8	3,6	34 600	51,4
Австрія	2,3	-3,9	4,8	0,4	-4,1	69,6	3,9	32 800	53,0
Польща	2,6	1,7	8,2	4,0	-7,3	50,9	6,1	8 100	44,5
Португалія	1,4	-2,5	9,6	-0,9	-10,1	83,0	4,2	15 900	49,8
Румунія	1,0	-7,1	6,9	5,6	-8,5	23,6	9,6	5 500	40,6
Словенія	0,3	-8,1	5,9	0,9	-6,0	35,2	4,3	17 300	49,0
Словаччина	0,5	-4,8	12,0	0,9	-8,0	35,4	4,7	11 600	41,5
Фінляндія	1,5	-8,2	8,2	1,6	-2,6	43,8	3,7	32 100	56,3
Швеція	2,5	-5,3	8,3	1,9	-0,7	42,8	3,2	31 300	55,2
Великобританія	13,3	-4,9	7,6	2,2	-11,4	68,1	3,3	25 300	51,4

Характерною ознакою того, що тягар кризи в першу чергу впав на плечі держави, є зростання урядових витрат. Зокрема, в попередні роки урядові витрати для ЄС склали в середньому 46-47% від ВВП, а у 2009 цей показник зріс до 50,7%. Причому понад 42% цих витрат склали соціальні трансфери. Найвищий рівень урядових витрат до ВВП був зафіксований у Данії (58,4%), Фінляндії (56,3%) та Франції (56,2%) тоді, як найнижчий рівень (близько 40% від ВВП) загальних витрат уряду спостерігався у Румунії, Болгарії та Словаччині.

Переломним щодо зайнятості населення став 2009 рік. У країнах Євросони відбулося стрімке скорочення зайнятості і вперше за багато років цей показник набув від'ємного значення (-1,9 %). У цьому році усі країни-члени ЄС мали негативний ріст зайнятості, однак найсильніше кількість працюючого населення скоротилася у Латвії (- 13,6%), Естонії (- 9,9%), Ірландії (- 8,2 %) Литві (- 6,9%) та Іспанії (- 6,7%) [10]. Суттєво зріс у країнах ЄС і рівень безробіття, і на відміну від решти показників, які вже у 2010 році стабілізувалися та почали змінюватися у позитивному напрямку, частка безробітних продовжує зростати і досягла рекордних 10%. Найсуттєвіша частка безробітних станом на 2009 рік була у таких країнах: Іспанія (18%), Латвія (17,1%), Естонія (13,8%), Литва (13,7%), причому найбільший рівень безробіття у всіх вище перелічених країнах саме серед молодих людей. Частково ця ситуація пояснюється тим, що економіки цих країн найбільше залежать від галузей, які особливо постраждали від кризи або у них спостерігаються значні структурні проблеми (Греція, Угорщина, країни Балтії).

За усі роки існування Монетарного союзу у 2009 році в Євросоні був зафіксований найнижчий рівень інфляції (0,3%). За даними аналітиків [10] таке стрімке падіння після суттєвого зростання показника у 2008 році до 3,3% та кількох попередніх років (2004-2007 рр.) відносно стабільності рівня інфляції було спричинене значним скороченням цін у сфері енергетики та цін на продукти харчування. Серед 27 країн-членів ЄС найвищий рівень інфляції у 2009 році спостерігався у шести країнах, які приєдналися до ЄС у 2004-2007 роках. Серед них: Румунія (5,6%), Угорщина та Польща (4% кожна). В той же час найнижчий рівень інфляції був у Португалії (0,9%) та Іспанії (0,2%).

Різниця між найнижчою і найвищою довгостроковою процентною ставкою у країнах Євросони значно зросла на початку 2010 р. у порівнянні з 2008 роком. Так, у квітні 2008 р. довгострокова процентна ставка у Німеччині була 4,04% і у Греції – 4,54%, а у квітні 2010 р. в Німеччині – 3,06% та у Греції – 7,83% [10]. Такі відмінності свідчать про те, що, незважаючи на єдину валюту у країнах Євросони, політика Центральних банків країн монетарного союзу суттєво відрізняється, а коливання ставок за довгостроковими державними облігаціями явно не сприяє відновленню стабільності євро.

Баланс між загальними витратами урядів та їх доходами у країнах Євросоюзу був від'ємним майже протягом усього періоду існування союзу і коливався в межах 3% від ВВП. Однак, вперше за багато років дефіцит бюджету 27 країн Євросони зріс до 6,8% від ВВП, що суттєво відрізняється від рекомендованого Маастрихтською угодою рівня дефіциту – 3% ВВП. Серед країн, що ввели спільну грошову одиницю, найвищий дефіцит бюджету у 2009 році був зафіксований у Греції (-15,4 %), Ірландії (-14,3 %), Іспанії (-11,7 %), Великобританії (-11,4 %) та Португалії (-10,1 %). У 2010 році скорочення дефіциту було зовсім незначне і зафіксоване на рівні 6,0 % для країн Євросони та 6,4 % – для 27 країн ЄС.

Ситуація з державним боргом у країнах ЄС виглядає ще критичнішою. Так, протягом 2005–2007 років середнє значення державного боргу для країн Євросони було дещо нижчим за рекомендовані згідно Маастрихтської угоди – 60% від ВВП, однак у 2009 році цей показник сягнув рекордних 78,9 % від ВВП. Країни, що мали найбільший державний борг – це Італія (115,8%), Греція (115,1%), Бельгія (96,7%), Франція (77,6%), Португалія (76,8%), Німеччина (73,2%).

У країнах Євросони саме стан державних фінансів окремих країн викликає найбільше занепокоєння і створює перешкоди до відновлення не лише стабільності грошової одиниці союзу та банківського сектору, але й світового фінансового ринку в цілому.

Зокрема, з травня 2010 року уряд Греції вже не має доступу до міжнародних ринків капіталу і розраховує тепер лише на допомогу країн-членів Євросони та Міжнародного валютного фонду. Додаткове впровадження механізму Європейської Фінансової Стабілізації тимчасово призупинило можливі дестабілізаційні процеси в інших країнах Союзу (зокрема, у Португалії, Ірландії, Іспанії та навіть Італії), які також зіткнулися з серйозними фінансовими проблемами, хоча й не такими, як у Греції.

Новий механізм повинен запобігати дефіциту ліквідності протягом наступних двох-трьох років, однак ризик зростання неплатоспроможності по державним облігаціям вищезгаданих країн, що суттєво зріс у липні 2010 року [11], викликав серйозні занепокоєння з приводу ліквідності європейських банків і держав. Обидва процеси, швидше за все, посилюють один одного: банки страждають від надмірного державного боргу сумнівної якості, а уряди стикаються з ризиком нового тягара в обличчі банків, які можуть постраждати через слабку будівельну галузь.

Висновки і перспективи подальших розробок. Таким чином, криза по-різному вплинула на усі європейські країни. Однак, аналіз макроекономічних показників свідчать про недотримання більшістю країн Союзу критеріїв Маастрихтської угоди та порушення положень «Пакту про стабільність та зростання ЄС». Найбільш ураженими виявились економіки Греції, Ірландії, Португалії та Іспанії.

Негативні наслідки фінансово-економічної кризи простежуються, в першу чергу, через збільшення державного боргу та бюджетного дефіциту. Це обумовлено тим, що постраждалі держави зазнали скорочення доходів бюджету при одночасній необхідності підвищення державних витрат.

Така ситуація підриває здатність держав ЄС виконувати свої соціальні зобов'язання та забезпечувати відповідний рівень життя громадян. Збільшення витрат у той час, коли доходи зменшуються на невизначений період, є складним питанням. Збільшення дефіциту бюджету може призвести до непомірних обсягів державного боргу, що, у свою чергу, загрожує дефолтом цих країн. Тим не менш, кінець 2009 року та 2010 рік відзначилися позитивними процесами в економіці ЄС у вигляді поступового виходу з кризи, сповільненням падіння економічних показників та загальним покращенням фінансово-економічного клімату.

Список використаної літератури

1. Барановський О. Антикризисні заходи урядів і центральних банків зарубіжних країн / О. Барановський // Вісник НБУ. – 2009. – № 4. – С. 8–28.
2. Дорошенко І. Макроекономічний розвиток країн Центральної та Східної Європи протягом глобальної фінансової кризи: висновки для України / І. Дорошенко // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 2 (27). – С. 5–11.
3. Державний сектор і функції держави у період кризи / О. Й. Пасхавер, Л. Т. Верховодова, О. М. Кошик, К. М. Агеєва, Д. П. Згортюк. – Центр економічного розвитку, 2009. – 126 с.
4. Зуев В. Н. Антикризисная политика Евросоюза / В. Н. Зуев // Международная экономика. – 2009. – № 9. – С. 5–7.
5. Клинова М. В. Государство в экономики Евросоюза – расширить нельзя сузить? / М. В. Клинова // Экономические стратеги. – 2010. – № 4. – С. 36–38.
6. Сидорова Е. А. Антикризисные программы в Германии и Великобритании / Е. А. Сидорова // Международная экономика. – 2010. – № 4. – С. 32.
7. Буторина О. В. Антикризисная стратегия Европейского союза: ближние и дальние рубежи / О. В. Буторина // Политика. – 2009. – № 3. – С. 7–19.
8. Подібні проблеми – відсутність єдиного вирішення: соціальна вартість глобальної кризи / Міжнародний центр перспективних досліджен. – 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.icps.com.ua/files/articles/55/32/2009_10_12_KSF_booUA.pdf.
9. Eurostat [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ec.europa.eu/eurostat.
10. European stabilisation mechanism adopted [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.consilium.europa.eu/showFocus.aspx?lang=EN&focusID=478>.
11. EU banking sector stability. September 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ecb.europa.eu.

Прийнято до друку 29.06.2011